

Factsheet riskant cannabisgebruik in Nederland

Kernpunten

- In deze factsheet worden landelijke cijfers gerapporteerd over het vóórkomen van riskant cannabisgebruik in de algemene bevolking van 18 jaar en ouder en onder 15- en 16-jarige scholieren.
- Riskant cannabisgebruik is vastgesteld met behulp van de Cannabis Abuse Screening Test (CAST; zie kader pagina 2).

Volwassenen

- In 2016 had 6,6% van de bevolking van 18 jaar en ouder in het afgelopen jaar cannabis gebruikt. Dit betreft meer mannen (9,0%) dan vrouwen (4,3%).
- Ruim 1 op de 5 (22%) laatste jaar gebruikers van cannabis kan als een riskante gebruiker worden aangemerkt. Dat komt neer op 1,4% van alle volwassenen van 18 jaar en ouder.
- Mannen, 30-39 jarigen, laag opgeleiden en degenen met een niet-westerse migratieachtergrond zijn vaker een riskante cannabisgebruiker.
- Riskante gebruikers gebruiken vaak alleen (61,3%) en voor de middag (20,9%).
- Een klein percentage (3%) van de riskante gebruikers zegt weleens vanwege cannabisgebruik in de problemen te zijn geraakt.
- Van de riskante gebruikers zegt de helft dat zij de afgelopen maand op minstens 20 dagen hebben geblowd. Eveneens de helft zegt 3 of meer joints te roken op een typische blowdag.
- Riskante en niet-riskante cannabisgebruikers verschillen nauwelijks wat betreft ander middelengebruik, met uitzondering van dagelijks roken (75% onder riskante gebruikers versus 35% onder niet-riskante gebruikers).
- Riskante gebruikers hebben een wat lagere ervaren gezondheid dan niet-riskante cannabisgebruikers, ook nadat rekening is gehouden met verschillen in tabaksgebruik.

Jongeren (15- en 16-jarigen)

- In 2015 had ongeveer 1 op de 5 (21%) Nederlandse 15- en 16-jarigen in het afgelopen jaar cannabis gebruikt.
- Ruim 1 op de 5 (23%) 15- en 16-jarige laatste jaar gebruikers van cannabis kan als een riskante gebruiker worden aangemerkt. Dat komt neer op 4,3% van alle 15- en 16-jarigen.

- Jongens zijn vaker een riskante cannabisgebruiker dan meisjes (24,4% versus 20,5%) van de laatste jaar gebruikers.
- Het percentage riskante cannabisgebruikers is veruit het hoogst op het VMBO k/b (32,5%) van de laatste jaar gebruikers. Met het stijgen van het opleidingsniveau nemen de percentages af naar 13,8% op het VWO.
- Vergeleken met 2011 is het percentage riskante cannabisgebruikers vrijwel gelijk gebleven (22,1% in 2011 versus 22,6% in 2016).
- Riskante cannabisgebruikers zijn op een jongere leeftijd begonnen met cannabisgebruik dan niet-riskante gebruikers (13,66 jaar versus 14,36 jaar).
- Van de riskante gebruikers gebruikt de helft (51%) vaak voor de middag.
- Ongeveer een kwart van de riskante gebruikers gebruikt vaak alleen (28,8%), ervaart vaak geheugen problemen (24,2%) en/of krijgt regelmatig het advies om te minderen (26,4%).
- Hoewel riskant gebruik niet per definitie betekent dat er sprake is van frequent gebruik, is er wel een duidelijke samenhang. Ruim driekwart (77,6%) van de riskante cannabisgebruikers heeft tenminste 10 keer gebruikt in het afgelopen jaar terwijl dit bij de niet-riskante gebruikers 21,2% was.
- Vergeleken met niet-riskante gebruikers zijn riskante cannabisgebruikers vaker (zware) gebruikers van andere middelen (met uitzondering van alcohol).
- Spijbelen komt onder de riskante cannabisgebruikers beduidend vaker voor dan onder de niet-riskante cannabisgebruikers (42% versus 15%).
- Ook andere problemen, zoals vechtpartijen, problemen met ouders, vrienden en politie komen onder riskante cannabisgebruikers vaker voor dan onder niet-riskante gebruikers.

Conclusies

- Een substantieel deel van de laatste jaar gebruikers van cannabis (1 op de 5) is een riskante gebruiker. Dit geldt voor zowel jongeren als volwassenen.
- Laag opgeleiden zijn een belangrijke doelgroep voor preventie omdat het risico op riskant gebruiken met name in deze groep hoog is.
- Riskant cannabisgebruik gaat vaak samen met andere gezondheidsrisico's zoals dagelijks roken.
- Jongeren blijken daarnaast ook veel vaker te spijbelen en problemen te hebben in hun (sociale) omgeving.
- Preventieve interventies zouden daarom niet alleen aandacht moeten hebben voor het riskante cannabisgebruik maar ook voor mogelijke andere riskante (gezondheids) gedragingen.

Items en scoring van de Cannabis Abuse Screening Test (CAST)

De CAST is een screening test om vast te stellen of er sprake is van een riskant gebruikspatroon van cannabis, dat wil zeggen: de gebruiker heeft een verhoogd risico op de stoornissen cannabismisbruik of –afhankelijkheid (Legleye e.a., 2015).

De CAST bestaat uit 6 vragen naar voorvallen rond cannabisgebruik waarbij respondenten wordt gevraagd aan te geven hoe vaak men daar mee te maken heeft gehad (5 antwoordcategorieën: nooit, zelden, af en toe, best vaak, heel vaak).

- 1 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u cannabis gebruikt voor de middag?
- 2 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u cannabis gebruikt terwijl u alleen was?
- 3 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u geheugenproblemen gehad als u cannabis gebruikt?
- 4 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden hebben uw vrienden of familie u verteld dat u minder cannabis zou moeten gebruiken of dat u zou moeten stoppen?
- 5 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u geprobeerd om te stoppen met cannabis zonder dat het lukte?
- 6 Hoe vaak in de afgelopen 12 maanden heeft u problemen gehad door uw cannabisgebruik? Met problemen wordt bijvoorbeeld een ruzie, een gevecht, een ongeluk of slechte schoolresultaten bedoeld.

Antwoorden op de eerste twee vragen (gebruik voor de middag en terwijl men alleen is) worden als 1 gescoord indien een respondent aangeeft dit best vaak of heel vaak te doen. De antwoorden op de andere vragen worden als 1 gescoord als het antwoord zelden of vaker is (EMCDDA, 2015). Bij een score van 2 of hoger is sprake van een riskant gebruikspatroon van cannabis (Legleye e.a., 2011).

INLEIDING

Achtergrond

Cannabis is in Nederland zowel onder jongeren als onder volwassenen de meest gebruikte drug. Voor de meeste gebruikers van cannabis blijft het gebruik beperkt en leidt het niet tot substantiële problemen wat betreft gezondheid en maatschappelijk en sociaal functioneren. Cannabisgebruik is echter niet zonder risico. Gebruik op jonge leeftijd lijkt een negatief effect te hebben op de ontwikkeling van het brein, vergroot de kans op voortijdig schoolverlaten, verminderde schoolprestaties en latere werkloosheid (Volkow et al., 2014). Daarnaast verhoogt jong beginnen en frequent, langdurig gebruik de kans om afhankelijk te worden van cannabis (Hall en Degenhardt, 2014). Recente cijfers ontbreken, maar resultaten van het NEMESIS-2 onderzoek uit 2007-2009 laten zien dat 0,1-0,5% van de Nederlandse bevolking (18-64 jaar) voldoet aan de diagnose cannabisafhankelijkheid en 0,2-0,6% aan de diagnose cannabismisbruik (De Graaf et al., 2010). Het afnemen van uitgebreide diagnostische interviews, zoals gedaan is in het NEMESIS-2 onderzoek, is niet altijd haalbaar. Om toch zicht te krijgen op de omvang van problematisch cannabisgebruik in een populatie, zijn screeningsinstrumenten ontwikkeld. Deze screeningsinstrumenten kunnen zelfstandig door respondenten ingevuld worden en zijn geschikt om meegenomen te worden in vragenlijstonderzoek in de algemene bevolking. Eén van deze instrumenten is de Cannabis Abuse Screening Test (CAST; zie kader), een gevalideerd meetinstrument, geschikt voor jongeren en volwassenen (Legleye e.a., 2015). In Nederland is de CAST onderdeel van de vragenlijst van de Leefstijlmonitor Aanvullend (LSM-A/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut i.s.m. RIVM en CBS, 2017), die een keer in de twee jaar wordt afgenomen in de algemene bevolking van 18 jaar en ouder.

Voor jongeren is de CAST opgenomen in de European School Survey Project on Alcohol and other Drugs (ESPAD, www.espad.org). ESPAD is een Europees vergelijkende studie naar middelengebruik onder 15-16 jarige scholieren waaraan ook Nederland deelneemt.

Inhoud

Deze factsheet presenteert de landelijke cijfers over het vóórkomen van riskant cannabisgebruik in de algemene bevolking, zoals gemeten met de CAST. Voor volwassenen zijn de gegevens verzameld in 2016, voor jongeren in het najaar van 2015.

De resultaten worden voor volwassenen (18 jaar en ouder) en jongeren (15-16 jaar) apart beschreven. Daarbij wordt de volgende opbouw gehanteerd: allereerst worden cijfers gepresenteerd over cannabisgebruik. Onder degenen die het laatste jaar nog cannabis hebben gebruikt wordt vastgesteld wie op basis van de score op de CAST kan worden aangemerkt als riskante cannabisgebruiker. Om inzicht te krijgen in de specifieke kenmerken van cannabisgebruikers die positief scoren op de CAST, wordt deze groep vergeleken met gebruikers die negatief scoren op de CAST. Vragen die worden nagegaan zijn: verschillen riskante cannabisgebruikers van niet-riskante cannabisgebruikers wat betreft scorepatroon op de CAST-items, demografische kenmerken, frequentie van cannabisgebruik, aantal gerookte joints, ander middelengebruik en (gezondheids)problemen? Tot slot wordt ingegaan op de betekenis van de bevindingen, de sterke kanten van het onderzoek en de beperkingen.

VOLWASSENEN

Hoeveel volwassenen in Nederland gebruiken cannabis?¹

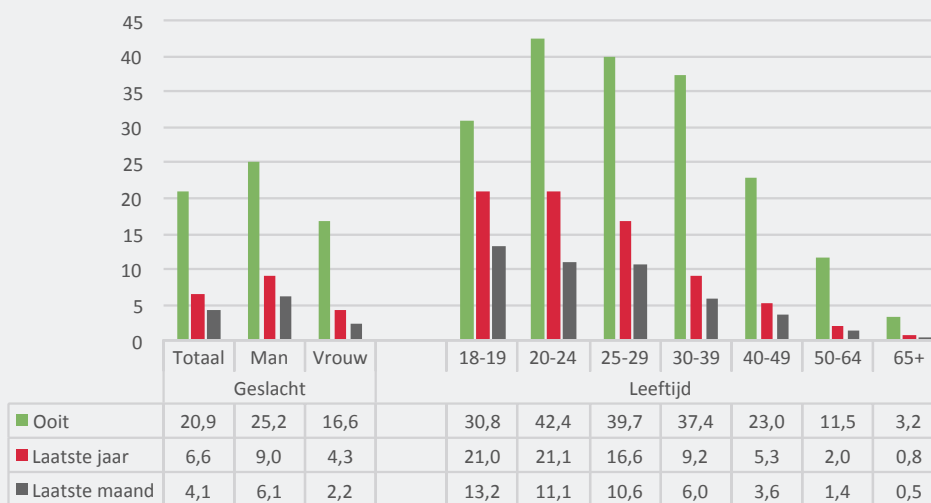
- In 2016 had 6,6% van de bevolking van 18 jaar en ouder in het afgelopen jaar cannabis gebruikt (figuur 1). Dit betreft meer mannen (9,0%) dan vrouwen (4,3%). Het percentage gebruikers is in 2016 daarmee stabiel gebleven in vergelijking met 2015. Figuur 1 laat verder zien dat het cannabisgebruik het hoogst is in de jongere leeftijdscategorieën (tussen 18 en 29 jaar) en vanaf 30 jaar duidelijk afneemt met het stijgen van de leeftijd.
- Volwassenen met een hoog opleidingsniveau hebben beduidend vaker ervaring met het gebruik van cannabis (28,8%) dan degenen met

een laag opleidingsniveau (12,3%) (figuur 2). De middelbaar opgeleiden zitten daar met 20,7% tussenin. Voor het gebruik in het afgelopen jaar is het patroon hetzelfde, maar zijn de verschillen tussen de opleidingsniveaus kleiner. Verschillen tussen de opleidingsniveaus in het laatste maand gebruik zijn klein en niet significant.

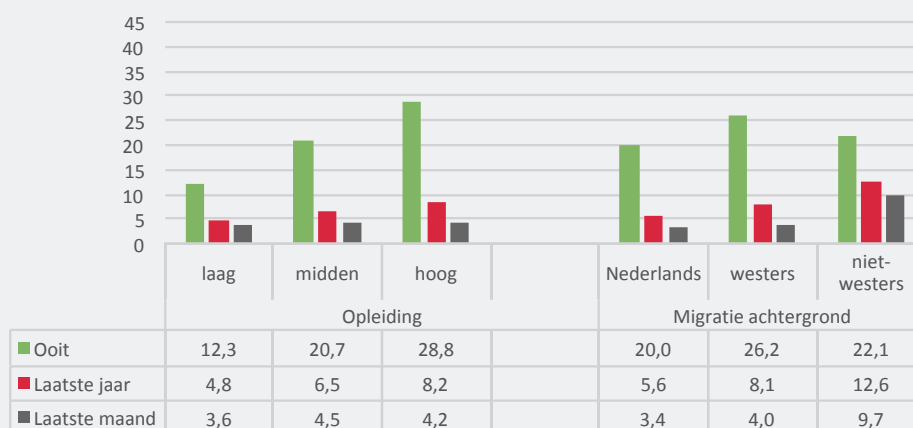
- Vergelijking van het gebruik naar etnische achtergrond laat zien dat het percentage laatste jaar en laatste maand gebruikers van cannabis het hoogst is onder degenen met een niet-westerse migratie achtergrond (figuur 2). Vergeleken met degenen met een Nederlandse achtergrond is het percentage ruim twee maal zo hoog.

1 Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor CBS i.s.m. RIVM en Trimbos-instituut, 2016. Zie ook <http://www.rivm.nl/Onderwerpen/L/Leefstijlmonitor>.

Figuur 1: Cannabisgebruik naar leeftijd en geslacht (%)

Figuur 2: Cannabisgebruik naar opleiding en migratie achtergrond (%)

Hoeveel cannabisgebruikers kunnen worden aangemerkt als riskante gebruikers?²

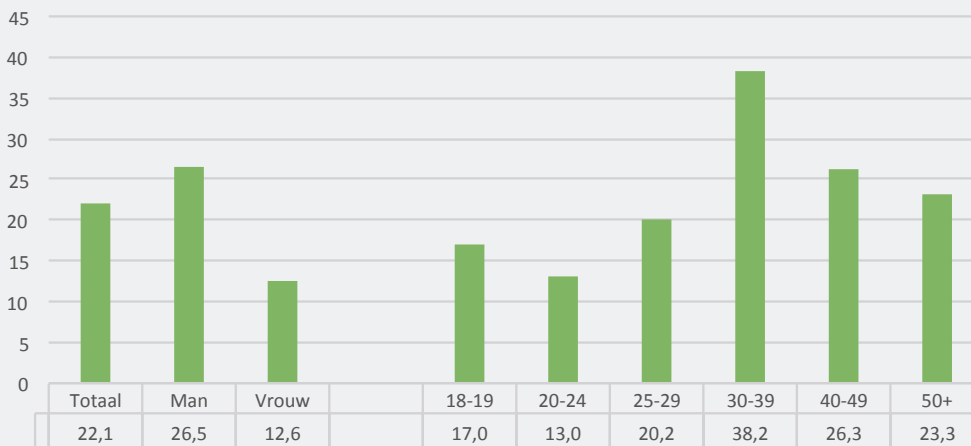
Om inzicht te krijgen in de omvang en specifieke kenmerken van riskante cannabisgebruikers wordt nagaan hoeveel laatste jaar gebruikers positief scoren op de Cannabis Abuse Screening Test (CAST) en wordt voor een aantal factoren nagegaan in hoeverre deze riskante gebruikers verschillen van de overige laatste jaar gebruikers². De factoren die worden bekeken zijn demografische kenmerken, frequentie en aard van cannabisgebruik, het scorepatroon op de CAST items, gebruik van andere middelen en ervaren (gezondheids)problemen. Voor het interpreteren van de percentages is het belangrijk om te noemen dat

deze zijn berekend over de laatste jaar gebruikers. De percentages hebben dus geen betrekking op het vóórkomen van riskant cannabisgebruik in de algemene bevolking.

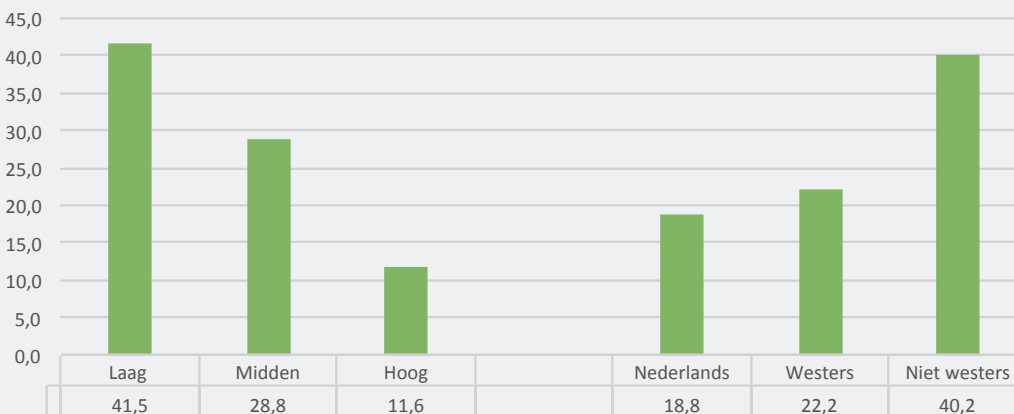
- Van de volwassenen (18 jaar en ouder) die het afgelopen jaar cannabis hebben gebruikt voldoet ruim 1 op de 5 (22%) aan de definitie van riskant cannabisgebruiker (zie p.2 kader 'De CAST' voor een toelichting op de scoring van de CAST). Dit komt overeen met 1,4% riskante gebruikers in de totale bevolking van 18 jaar en ouder.
- Mannelijke gebruikers zijn vaker riskante gebruikers dan vrouwen (26,5% versus 12,6%) (figuur 3).

2 Alle analyses omtrent de CAST zijn gebaseerd op de LSM-A/Leefstijlmonitor, Trimbos-instituut i.s.m. RIVM en CBS, 2017.

Figuur 3: Riskant cannabisgebruik onder de laatste jaar gebruikers naar leeftijd en geslacht (%)

Figuur 4: Riskant cannabisgebruik onder de laatste jaar gebruikers naar opleidingsniveau en migratie achtergrond (%)

- In de leeftijdscategorie 30-39 jaar zijn er relatief veel riskante gebruikers (38,2%) en onder de 20-24 jarigen relatief weinig (13,0%) (figuur 3).
- Wat betreft opleidingsniveau springen de laag opgeleiden er duidelijk uit: 41,5% van de laatste jaar gebruikers is een riskante gebruiker, 28,8% van de middelbaar opgeleiden en 11,6% van de hoog opgeleiden (figuur 4).
- Er zijn ook duidelijke verschillen te zien tussen gebruikers met een Nederlandse en die met een niet-westerse migratieachtergrond. De laatste groep heeft veel vaker een positieve CAST score (40,2%) dan de gebruikers met een Nederlandse achtergrond (18,8) (figuur 4).
- Onder werkende en niet-werkende cannabisgebruikers komt riskant cannabisgebruik ongeveer evenveel voor (respectievelijk 21,3% en 24,2%) (niet in figuur).
- Vergelijking van de riskante gebruikers met de overige laatste jaar gebruikers laat zien dat, zoals verwacht, de riskante gebruikers op alle items een beduidend hogere score hebben dan de overige laatste jaar gebruikers.
- Met uitzondering van 'het alleen gebruiken van cannabis' (6,8%) scoren de niet-riskante gebruikers vrijwel niet positief op de overige items (hoogste percentage is 0,4% voor gebruik vóór de middag, 'problemen door gebruik' worden door geen enkele niet-riskante gebruiker gemeld).
- Voor de riskante gebruikers geldt net als voor de niet-riskante gebruikers dat het item 'alleen gebruik' veruit het meest positief wordt gescoord (61,3%).

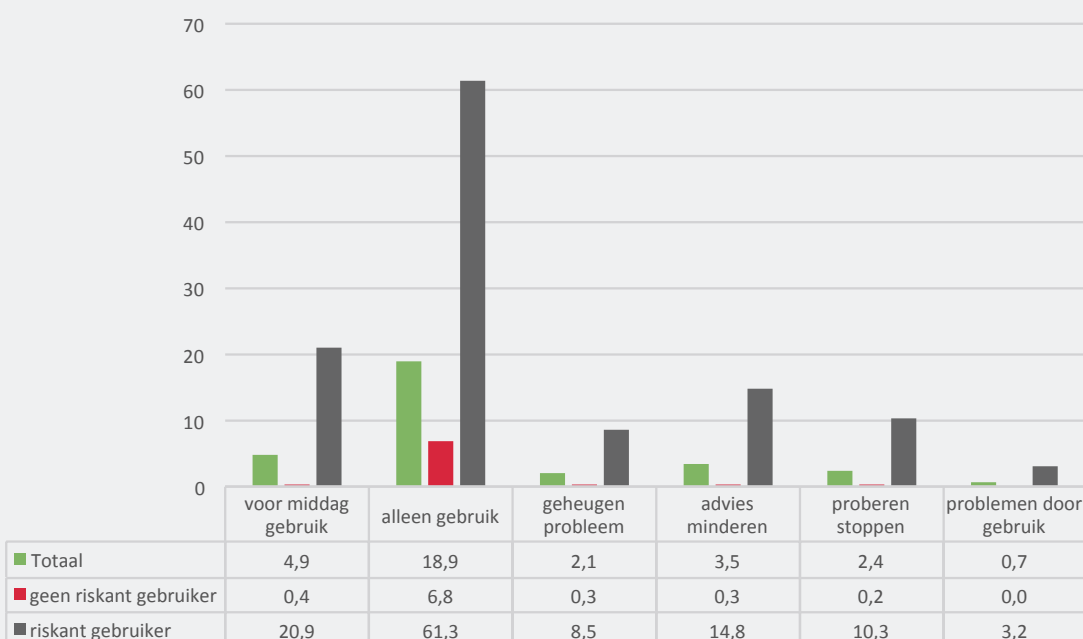
Hoe ziet het scorepatroon op de CAST-items er uit?

Figuur 5 laat voor elk van de 6 items van de CAST zien welk percentage van de gebruikers positief scoort op dit item (zie ook kader 'Items en scoring van de CAST' op pagina 2). Dit wordt gepresenteerd voor de totale groep laatste jaar gebruikers en apart voor degenen die op basis van hun totale CAST score wel of niet worden aangemerkt als een riskante gebruiker.

Hoeveel en hoe vaak gebruiken (riskante) cannabisgebruikers?

- Tabel 1 laat zien dat riskante cannabisgebruikers aanmerkelijk frequenter cannabis gebruiken dan de overige groep gebruikers. Ruim de helft (55,7%) van de riskante gebruikers zegt op 20 of meer dagen te hebben gebruikt in de afgelopen 30 dagen (d.w.z. (bijna) dagelijks gebruik) vergeleken met 10,6% onder de niet-riskante gebruikers.

Figuur 5: Scorepatroon op de CAST-items naar CAST-status, onder de laatste jaar gebruikers (%)

- Riskante gebruikers blowen gemiddeld ook meer joints op een 'typische blowdag': gemiddeld 2,9 joints onder degenen met een positieve CAST score vergeleken met gemiddeld 1,3 joints onder degenen met een negatieve CAST score. Dit blijkt tevens uit tabel 2; van de riskante cannabisgebruikers zegt een kwart (25,6%) 4 of meer joints te blowen op een 'typische blowdag' vergeleken met 1,7% onder de niet-riskante gebruikers.
- Figuur 6 laat zien dat er ook een duidelijke positieve samenhang is tussen de score op de CAST en het gemiddeld aantal joints dat wordt gerookt.

Welke andere middelen gebruiken (riskante) cannabisgebruikers?

- Laatste jaar gebruikers die positief op de CAST scoren, verschillen wat betreft het gebruik van andere middelen weinig van degenen die negatief scoren (niet-riskante gebruikers) (figuur 7). Uitzondering hierop is dagelijks roken; dit komt onder riskante gebruikers ruim 2x zo vaak voor (74,5% versus 34,7%).
- Riskant alcoholgebruik lijkt iets minder vaak voor te komen onder riskante cannabisgebruikers (38,7% versus 46,3% onder niet-riskante gebruikers), maar het verschil is niet significant.

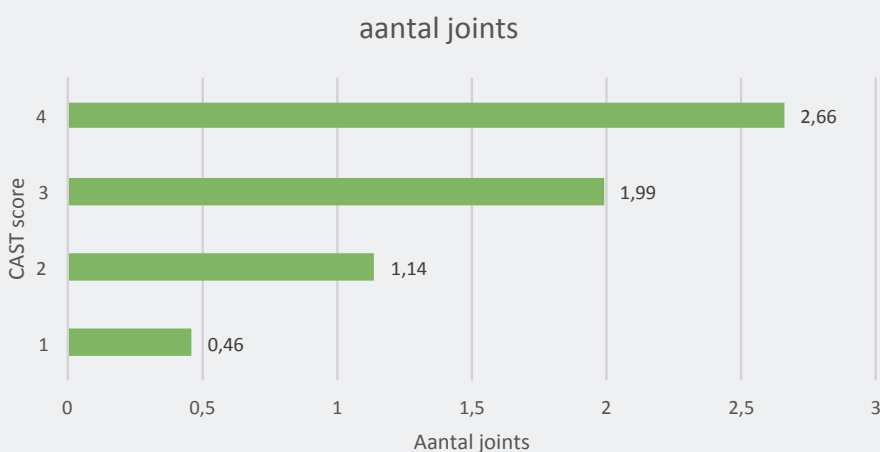
Tabel 1: Aantal dagen cannabis gebruikt in de afgelopen 30 dagen naar CAST status (%)

Aantal dagen gebruik	Niet-riskante gebruikers	Riskante gebruikers
1-3	55,3	11,1
4-9	24,2	17,6
10-19	9,9	15,6
20 of meer	10,6	55,7

Tabel 2: Gemiddeld aantal joints op een 'typische blowdag' naar CAST status (%)

Aantal joints	Niet-riskante gebruikers	Riskante gebruikers
1	75,6	29,4
2	17,0	19,8
3	5,7	25,2
4 of meer	1,7	25,6

Figuur 6: Gemiddeld aantal joints op een 'typische blowdag' naar CAST score, onder de laatste jaar gebruikers van cannabis (%)

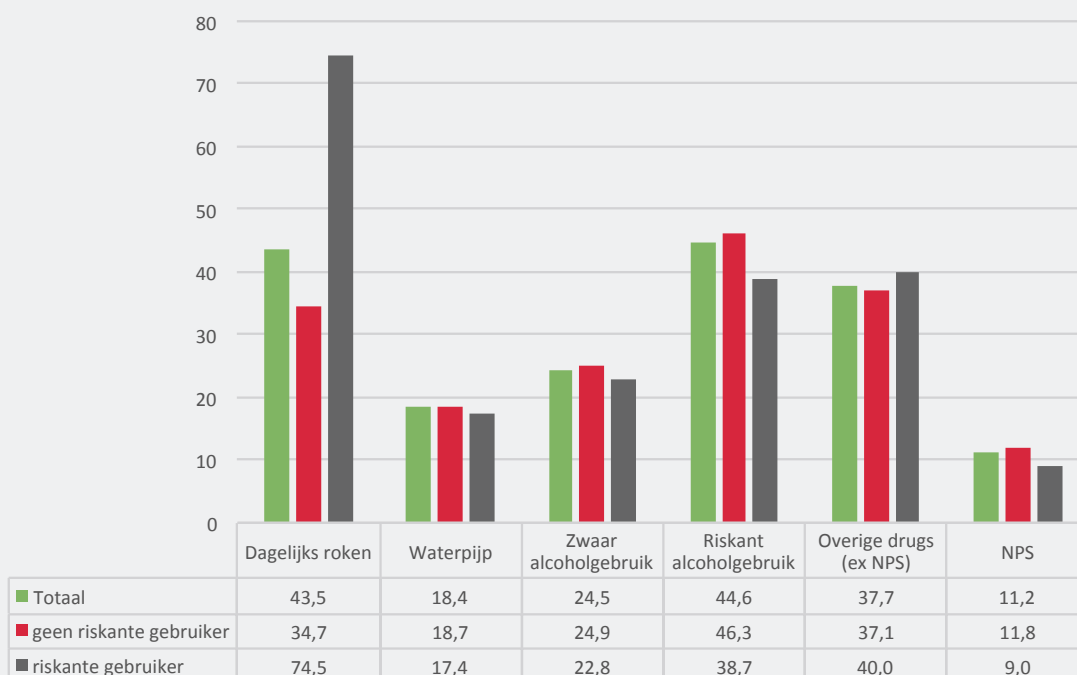

Hoe ervaren (riskante) cannabisgebruikers hun gezondheid en welke drugs gerelateerde problemen hebben ze?

- Op de vraag 'hoe is in het algemeen uw gezondheid' antwoorden de riskante cannabisgebruikers vergeleken met de niet-riskante gebruikers iets minder vaak dat deze goed tot zeer goed is (71,3% versus 85,2%).
- De riskante cannabisgebruikers rapporteren ook vaker (30,4% versus 9,2%) dat zij het afgelopen jaar een of meerdere problemen hebben ervaren ten gevolge van drugsgebruik, zoals geheugenverlies, agressief gedrag, ongeval, of angst- of paniekaanval. Deze vraag is voor het gebruik van drugs in zijn algemeenheid gesteld, zodat de problemen ook door andere drugs dan cannabis veroorzaakt kunnen zijn.

Figuur 7: Ander middelengebruik naar CAST-status, onder de laatste jaar gebruikers van cannabis (%)

JONGEREN (15- EN 16-JARIGEN)

De gegevens in deze rapportage over cannabisgebruik onder jongeren zijn afkomstig uit de European School Survey Project on Alcohol and other Drugs³ (ESPAD). ESPAD richt zich op 15- en 16-jarige scholieren. De gegevens die hier worden gepresenteerd zijn afkomstig uit 2015, de meest recente meting ten tijde van het schrijven van deze factsheet. De data zijn verzameld in een landelijk representatieve steekproef onder leerlingen van 15 en 16 jaar in de 3^e en 4^e klassen van scholen in het regulier voortgezet onderwijs⁴.

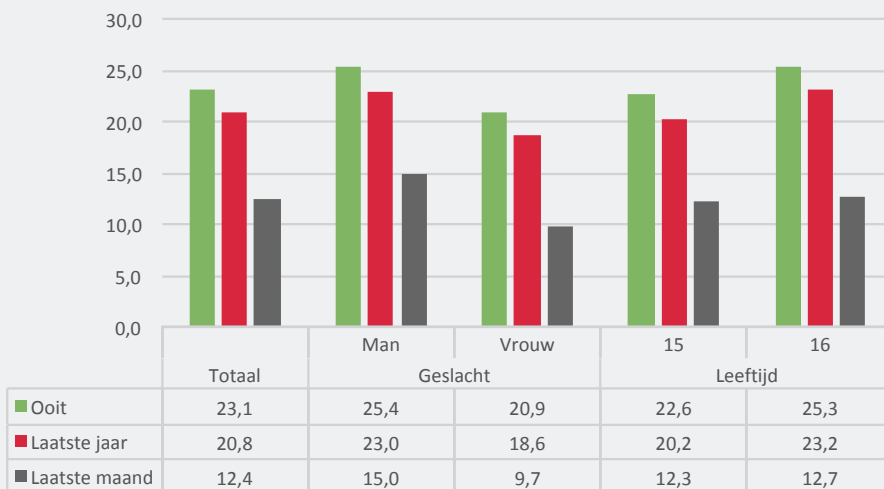
Hoeveel jongeren van 15 en 16 jaar gebruiken cannabis?

- Van de Nederlandse 15- en 16-jarigen had in 2015 ruim 1 op de 5 (23%) ooit cannabis gebruikt. Dat is een significante daling ten opzichte van de voorgaande meting in 2011 toen 27% van de jongeren ooit cannabis had gebruikt.
- Vergeleken met het gemiddelde in Europa (16%) hebben relatief veel Nederlandse jongeren (22%) ervaring met het gebruik van cannabis.
- Jongens (25,4%) hebben meer ervaring met het gebruik van cannabis dan meisjes (20,9%)

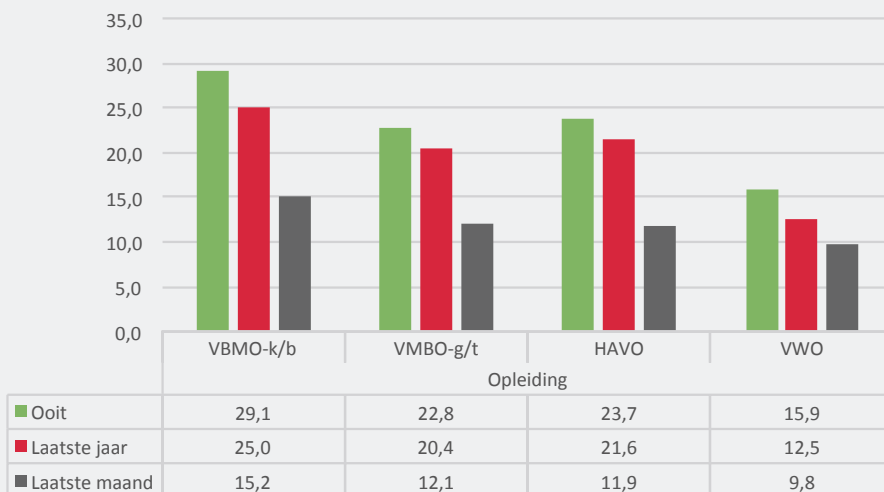
3 www.espad.org

4 Voor landelijke cijfers onder 12- t/m 16-jarigen zie van Dorsselaer et al., 2016.

Figuur 8: Cannabisgebruik onder 15- en 16-jarigen naar leeftijd en geslacht (%)

Figuur 9: Cannabisgebruik onder 15- en 16-jarigen naar opleidingsniveau (%)

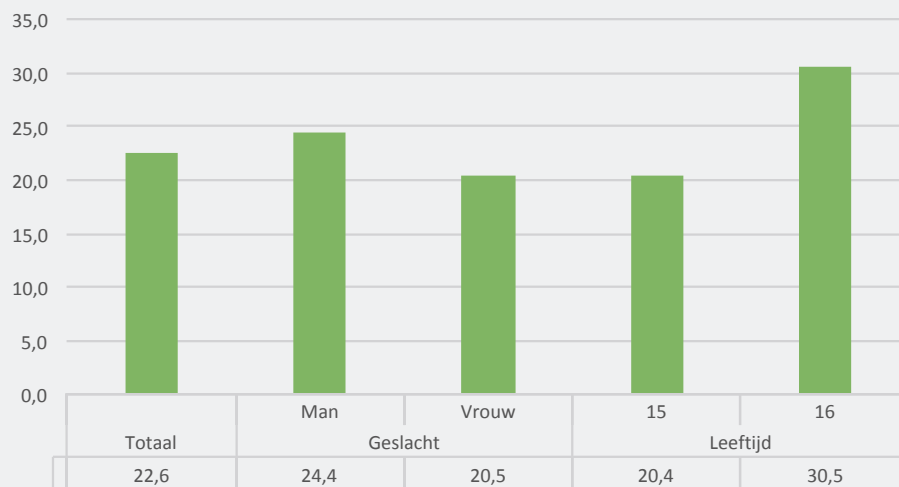
(figuur 8). Dit geldt eveneens voor het meer recente gebruik (laatste jaar en maand). Het percentage gebruikers is onder de 16-jarigen wat hoger vergeleken met de 15-jarigen, maar het verschil is klein voor het gebruik in de laatste maand.

- Figuur 9 laat zien dat het percentage cannabisgebruikers het hoogst is op het VMBO kader/beroepsgericht (k/b) en het laagst op het VWO. VMBO gemengd/theoretisch (g/t) en HAVO zitten er tussen in en verschillen onderling weinig. De verschillen tussen VMBO k/b en VWO zijn groot; het percentage laatste jaar gebruikers is bijvoorbeeld 2x zo hoog op het VMBO k/b.

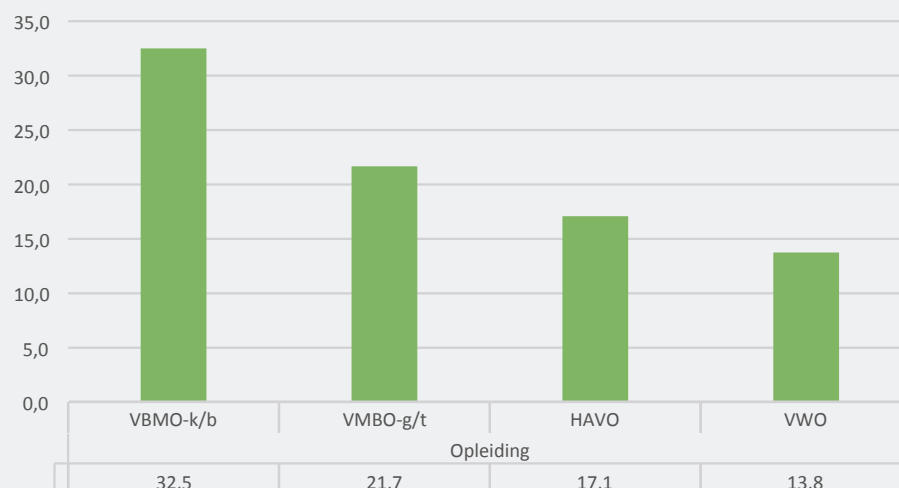
Hoeveel cannabisgebruikers kunnen worden aangemerkt als riskante gebruikers?

- Van de 15- en 16-jarigen die het afgelopen jaar cannabis hebben gebruikt wordt 22,6% op basis van de CAST score gekwalificeerd als een riskante gebruiker (figuur 10). Dit komt neer op 4,3% riskante cannabisgebruikers onder alle 15- en 16-jarigen in Nederland.
- Onder de laatste jaar gebruikers van cannabis is het percentage riskante gebruikers onder de jongens (24,4%) hoger dan onder de meisjes (20,5%).
- Het percentage is onder de 16-jarigen duidelijk hoger dan onder de 15-jarigen (30,5% versus 20,4%).
- De gemiddelde leeftijd waarop jongeren zijn begonnen met cannabisgebruik ligt voor de

Figuur 10: Riskant cannabisgebruik¹ onder de laatste jaar gebruikers (15 en 16 jaar) naar leeftijd en geslacht (%)

Figuur 11: Riskant cannabisgebruik¹ onder de laatste jaar gebruikers (15 en 16 jaar) naar opleidingsniveau (%)

riskante cannabisgebruikers significant lager (13,66 jaar) vergeleken met de niet riskante gebruikers (14,36 jaar).

- Het percentage riskante cannabisgebruikers is veruit het hoogst op het op het VMBO k/b (32,5%). Met het stijgen van het opleidingsniveau nemen de percentages af naar 13,8% op het VWO.
- Vergeleken met 2011 is het percentage riskante cannabisgebruikers vrijwel gelijk gebleven (22,1% in 2011 versus 22,6% in 2015).

cannabisgebruikers scoort de helft (51%) positief op dit item.

- Ongeveer een kwart van de riskante gebruikers scoort positief op de items 'alleen gebruik', 'geheugenproblemen' en 'advies om te minderen', gevolgd door 'problemen door gebruik' (13,8%) en 'proberen te stoppen' (11,2%).
- Zoals verwacht zijn de percentages onder de niet-riskante gebruikers veel lager; het item 'gebruik voor de middag' scoorde met 1,6% het hoogst bij de niet-riskante gebruikers.

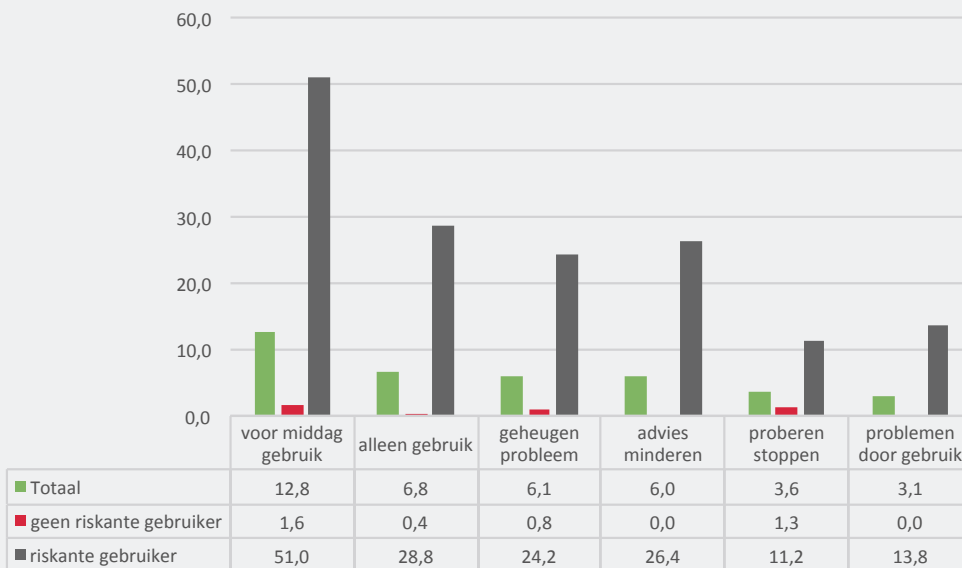
Hoe ziet het scorepatroon op de CAST-items er uit?

- Het scorepatroon op de afzonderlijke items laat zien dat 'gebruik voor de middag' het meest positief gescoord wordt; van de riskante

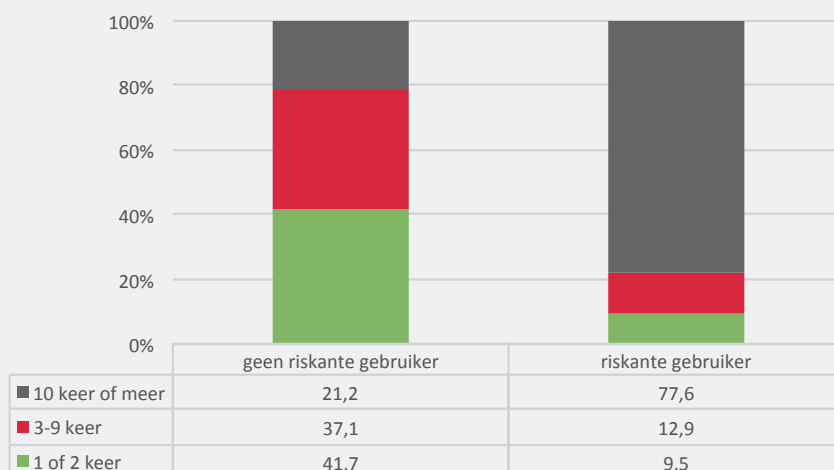
Hoe vaak gebruiken (riskante) cannabisgebruikers?

- Figuur 13 laat zien dat riskante cannabisgebruikers beduidend vaker gebruiken dan niet-riskante gebruikers. Van de riskante gebruikers heeft meer

Figuur 12: Scorepatroon op de CAST-items naar CAST-status, onder de laatste jaar gebruikers (15 en 16 jaar) (%)

Figuur 13: Aantal keren cannabis gebruikt in het afgelopen jaar naar CAST status (15- en 16-jarigen) (%)

dan driekwart (77,6%) 10 keer of vaker gebruikt in het afgelopen jaar vergeleken met 1 op 5 (21,2%) onder de niet-riskante gebruikers.

Welke andere middelen gebruiken (riskante) cannabisgebruikers?

- Figuur 14 laat zien dat het gebruik van andere middelen, m.u.v. alcohol, duidelijk hoger is onder riskante cannabisgebruikers vergeleken met niet-riskante cannabisgebruikers.
- Riskante cannabisgebruikers zijn ruim twee keer zo vaak een dagelijks roker en hebben bijna vier keer zo vaak andere drugs gebruikt in het afgelopen jaar.

Welke problemen op school en in de sociale omgeving ervaren (riskante) cannabisgebruikers?

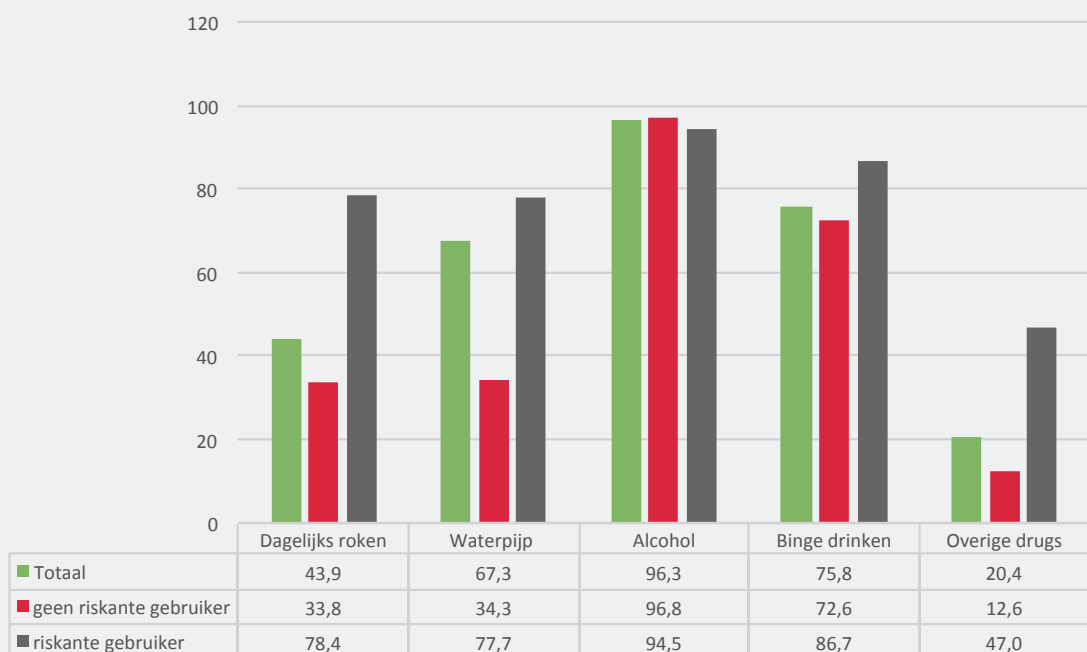
- Spijbelen komt onder de riskante cannabisgebruikers beduidend vaker voor dan onder de niet-riskante cannabisgebruikers (42% versus 15%). Ook lijken riskante gebruikers iets vaker hun schoolprestaties als (zeer) onvoldoende te kwalificeren, maar dit verschil is niet significant.

- Riskante cannabisgebruikers rapporteren vaker dat zij betrokken zijn geweest bij een vechtpartij (84% versus 63%), een ongeluk hebben gehad of gewond zijn geraakt (58% versus 45%), problemen hebben met hun ouders (77% versus 46%), met vrienden (49% versus 33%) en met de politie (56% versus 26%).

Hoe wordt de schadelijkheid van cannabisgebruik door (riskante) cannabisgebruikers ingeschat?

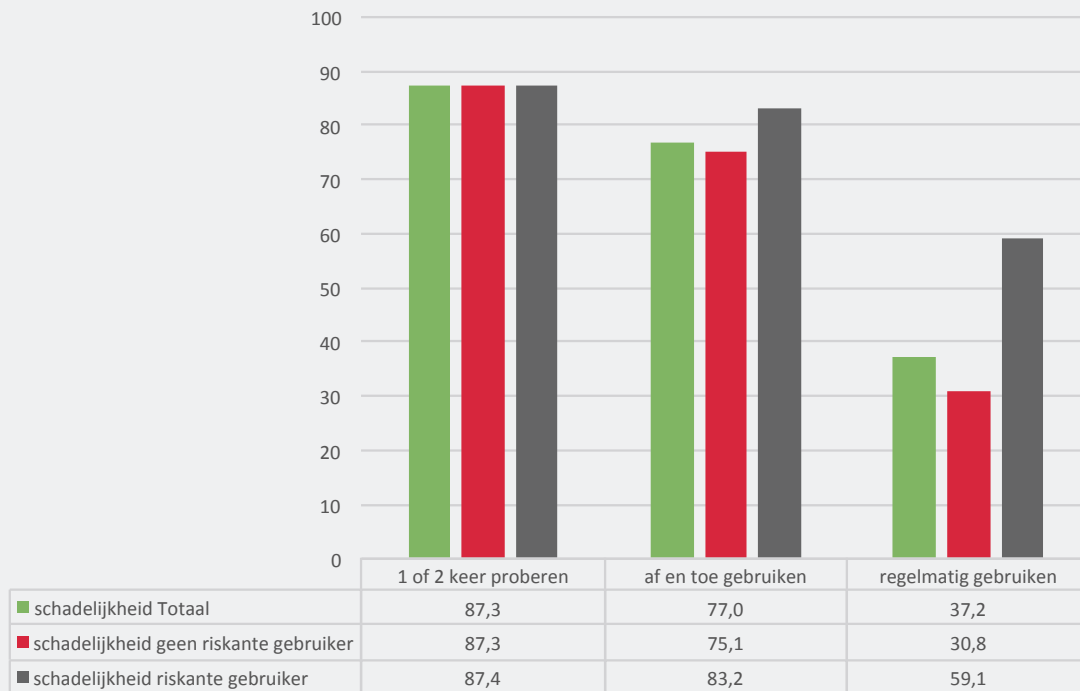
Evenveel riskante als niet-riskante gebruikers menen dat cannabis uitproberen geen of weinig kwaad kan (87%) (figuur 15). Bij af en toe gebruiken geven riskante gebruikers iets vaker dan niet-riskante gebruikers aan dat dit niet of een beetje schadelijk is, maar het verschil is niet significant (83,2 vs. 75,1%). Het grootste verschil is te zien bij de veronderstelde schadelijkheid van regelmatig cannabisgebruik; ruim de helft van de riskante gebruikers denkt dat dit niet of een beetje schadelijk is (59,1%) tegenover nog geen derde van de niet-riskante gebruikers (30,8%).

Figuur 14: Ander middelengebruik* naar CAST-status, onder de laatste jaar gebruikers van cannabis (15 en 16 jaar) (%)

*Waterpijp, alcohol en overige drugs: tenminste 1 maal gebruikt in de afgelopen 12 maanden. Binge drinken: tenminste 1 maal in de afgelopen maand 5 glazen of meer bij een gelegenheid.

Figuur 15: Veronderstelde schadelijkheid cannabisgebruik, onder de laatste jaar gebruikers van cannabis (% dat meent dat dit niet of een beetje schadelijk is)

CONCLUSIE EN DISCUSSIE

Deze factsheet beschrijft landelijke cijfers over riskant cannabisgebruik onder volwassenen en jongeren. De cijfers zijn afkomstig uit twee grootschalige landelijk representatieve studies: de Aanvullende module middelengebruik van de Leefstijlmonitor en de Nederlandse data van de ESPAD studie. Voor het vaststellen van riskant cannabisgebruik is gebruik gemaakt van een screeningsinstrument 'de CAST', die is afgenomen onder degenen die het afgelopen jaar cannabis hebben gebruikt.

Volwassenen

Ruim 1 op de 5 laatste jaar gebruikers wordt op basis van de CAST score als een riskante cannabisgebruiker aangemerkt. Daarbij is een duidelijke samenhang tussen riskant cannabisgebruik en demografische factoren: mannen, laag opgeleiden en cannabisgebruikers met een niet-westerse migratieachtergrond hebben een duidelijk verhoogd risico op riskant gebruik. De verschillen zijn groot, met name als het gaat om opleidingsniveau. Opvallend is dat cannabisgebruik juist minder vaak lijkt voor te komen onder

laagopgeleiden: het percentage laatste jaar gebruikers is met 4,8% bijna de helft van dat van de hoogopgeleiden (8,2%).

Als de items van de CAST afzonderlijk worden bekeken blijkt dat het item 'alleen gebruik' het meest positief wordt gescoord (een positieve score wil zeggen: het komt 'best vaak' of 'heel vaak' voor). Dit geldt voor zowel de riskante- als niet-riskante gebruikers, maar het percentage is onder de riskante gebruikers bijna tien maal zo hoog (61,3% versus 6,8%). Deze hoge score op 'alleen gebruik' is niet onverwacht omdat gebruikers met een positieve CAST score ook vaker en meer blowen en de kans daarmee groter is dat zij regelmatig alleen gebruiken. Onder riskante gebruikers komt ook 'gebruik voor de middag' relatief vaak voor; ongeveer één op de vijf doet dit 'best vaak' of 'heel vaak'. Indien een cannabisgebruiker 'best vaak' of 'heel vaak' antwoord op de items 'alleen gebruik' en 'gebruik voor de middag' is sprake van een positieve CAST status. De drempelwaarde lijkt daarmee snel bereikt, met name voor cannabisgebruikers die veel en frequent gebruiken. Slechts 3% van de riskante

cannabisgebruikers zegt weleens in de problemen te komen ten gevolge van het gebruik. Wel rapporteert bijna één op de tien geheugenproblemen tijdens cannabisgebruik. Dit lijkt een onderschatting aangezien in de literatuur sterke aanwijzingen zijn gevonden voor een duidelijke verslechtering van het werkgeheugen tijdens cannabisgebruik (Crean et al., 2011).

De riskante cannabisgebruikers blowen gemiddeld veel en vaak. De helft zegt op minstens 20 dagen te hebben geblowd in de afgelopen maand en eveneens de helft rookt 3 of meer joints op een typische blowdag. De sterke samenhang tussen frequentie van cannabisgebruik en CAST-status wordt bevestigd in een aanvullende multivariate analyse. In een model waarin naast frequentie van cannabisgebruik (in het afgelopen jaar) ook de demografische variabelen zijn meegenomen, is frequentie van cannabisgebruik veruit de sterkste voorspeller van CAST-status. Dit komt overeen met eerder onderzoek naar de CAST waaruit bleek dat het aantal gebruiksdagen in de laatste 12 maanden de belangrijkste variabele was op basis waarvan cannabisgebruikers als riskante of niet riskante gebruikers konden worden geclassificeerd (Blankers e.a., 2014).

Een opvallende bevinding is dat riskante en niet-riskante gebruikers nauwelijks verschillen wat betreft ander middelengebruik. Wel zijn er onder de riskante cannabisgebruikers beduidend meer dagelijks rokers. Maar liefst 75% is een dagelijks roker versus 35% onder de niet-riskante gebruikers. Aangezien cannabis meestal gerookt wordt is dit echter een te verwachte uitkomst.

De ervaren gezondheid lijkt onder riskante cannabisgebruikers wat lager te liggen dan onder de niet-riskante gebruikers. Dit zou te maken kunnen hebben met het feit dat cannabisgebruikers ook vaker dagelijks rokers zijn. Een aanvullende multivariate analyse, waarbij voor dagelijks roken wordt gecorrigeerd, laat echter zien dat de lagere ervaren gezondheid maar voor een beperkt deel verklaard wordt door het rookgedrag van de riskante cannabisgebruikers.

Jongeren (15- en 16-jarigen)

Ruim 1 op de 5 laatste jaar gebruikers van cannabis onder 15- en 16-jarigen is op basis van de CAST score een riskante cannabisgebruiker. Dit is gelijk aan het aandeel onder de volwassen cannabisgebruikers. Anders dan bij de volwassenen, verschillen jongens en meisjes weinig wat betreft het percentage riskante gebruikers. Wel zijn er, net als bij volwassenen duidelijke verschillen tussen opleidingsniveaus, hoe lager het niveau des te groter

het percentage riskante cannabisgebruikers. Bestudering van de afzonderlijke items van de CAST laat zien dat de niet-riskante cannabisgebruikers laag scoren op alle items, met als hoogste percentage 1,6% voor 'gebruik voor de middag'. Dit item scoort met 51% ook het hoogst bij de riskante cannabisgebruikers. Opvallend is het hoge percentage (24,2%) riskante gebruikers dat zegt geheugenproblemen te ervaren. Het lijkt aannemelijk dat dit een ongunstig effect heeft op hun schoolprestaties. Met name gezien het feit dat gebruik tijdens schooltijd niet ongebruikelijk is. Resultaten van een ander landelijk scholierenonderzoek laten zien dat van de 12- t/m 16-jarigen die in de afgelopen maand cannabis hadden gebruikt, bijna de helft (45%) rapporteerde dat zij dit in die periode ook weleens onder schooltijd hadden gedaan (tijdens tussenuren of pauze) (Van Dorsselaer et al., 2016). In de huidige studie lijken riskante gebruikers iets vaker hun schoolprestaties als (zeer) onvoldoende te kwalificeren, maar dit verschil is niet significant. Wel blijken de riskante gebruikers aanmerkelijk vaker te spijbelen dan de niet-riskante gebruikers (ook als in een aanvullende analyses wordt gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht en schoolniveau). De resultaten in de wetenschappelijke literatuur wijzen overwegend op een verband tussen cannabisgebruik en het functioneren op school, zoals lagere cijfers, meer vroegtijdige schooluitval en vaker spijbelen (Lynskey en Hall, 2000; Silins et al., 2015). In studies wordt daarbij zoveel mogelijk gecorrigeerd voor mogelijke onderliggende factoren die zowel het cannabisgebruik als het verminderd functioneren op school verklaren (bijvoorbeeld lage sociaaleconomische status van het gezin, impulsiviteit, schoolniveau). Omdat niet met zekerheid kan worden vastgesteld dat voor alle onderliggende factoren is gecorrigeerd, is de mate waarin cannabis een daadwerkelijke oorzaak is van het verminderd functioneren op school echter nog onduidelijk (Stiby et al., 2015).

Jongeren die riskant cannabis gebruiken, zijn op jongere leeftijd begonnen met cannabis gebruik dan de niet-riskante gebruikers en zijn ook vaker (zware) gebruikers van andere middelen (m.u.v. alcohol). Net als bij de volwassenen is driekwart een dagelijks roker. Bijna de helft heeft weleens andere drugs gebruikt en driekwart heeft het afgelopen jaar waterpijp gerookt. Daarnaast rapporteren riskante gebruikers vaker problemen met de omgeving, zoals betrokkenheid bij een vechtpartij en problemen met politie of ouders. De riskante cannabisgebruikers lijken dus een groep die graag experimenteert en risicogedragingen opzoekt.

Opvallend veel 15- en 16-jarige cannabisgebruikers denken dat regelmatig cannabisgebruik niet of een beetje schadelijk is, dit betreft vooral de riskante cannabisgebruikers. Door jonge cannabisgebruikers beter voor te lichten over de risico's van cannabisgebruik kan op dit vlak mogelijk nog winst worden behaald.

Sterke en zwakke punten van het onderzoek

Een screeningsinstrument zoals de CAST wordt gebruikt om het vóórkomen van bepaalde psychische stoornissen, in het geval van de CAST cannabisstoornissen, in de algemene populatie te schatten. Idealiter zou hiervoor een diagnostisch interview door een getrainde professional moeten worden uitgevoerd, maar dat is praktisch en financieel niet haalbaar. Screeningsinstrumenten zoals de CAST, die bestaan uit een beperkt aantal vragen en door de respondent zelf kunnen worden ingevuld, worden beschouwd als een goed alternatief (Kessler e.a., 2003). Voor de CAST is in verschillende studies onder de algemene bevolking vastgesteld dat het een valide en betrouwbaar instrument is voor gebruik onder zowel volwassenen als adolescenten (Legleye e.a. 2015; Legleye et al., 2011). Kanttekening daarbij is dat screeningsinstrumenten, het vóórkomen van stoornissen in het algemeen overschatten. Dit geldt ook voor de CAST (Legleye et al., 2015). Daarmee dient in deze studie ook rekening te worden gehouden.

Daarnaast is de CAST alleen in het buitenland op betrouwbaarheid en validiteit onderzocht en hebben wij de afkappunten voor riskant gebruik op deze buitenlandse resultaten moeten baseren. Gezien verschillen tussen landen, bijvoorbeeld wat betreft de maatschappelijke acceptatie van cannabisgebruik, zijn de gehanteerde afkappunten mogelijk niet ideaal voor de Nederlandse situatie. Als voorbeeld: als cannabisgebruik in Nederland meer geaccepteerd is vergeleken met het land waarin de CAST gevalideerd is, zullen respondenten mogelijk minder snel door hun omgeving worden aangesproken op hun gebruik en worden geadviseerd om te stoppen. Hierdoor scoren Nederlandse cannabisgebruikers mogelijk minder snel positief op dit item.

De resultaten voor zowel volwassenen als jongeren zijn gebaseerd op grote, landelijke steekproeven zodat een goed beeld wordt verkregen van (riskant) cannabisgebruik in de Nederlandse bevolking. Kanttekening daarbij is dat in de steekproef van de volwassenen, de groep zware cannabisgebruikers

ondervertegenwoordigd zal zijn. Zij zijn gemiddeld minder goed te bereiken (bijvoorbeeld vanwege dakloosheid, verblijf in een instelling) en minder geneigd om aan onderzoek mee te doen. Deze beperking geldt in veel mindere mate voor het onderzoek onder de jongeren omdat de dataverzameling op school, tijdens een les heeft plaatsgevonden en slechts een klein deel van de leerlingen afwezig was op het moment van afname van de vragenlijst (6,5%).

Tot slot is er sprake geweest van zelfrapportage. Bij onderwerpen die gevoelig kunnen liggen, zoals cannabisgebruik, zijn mensen mogelijk minder geneigd om eerlijk te antwoorden over hun gebruik. Wij verwachten dat dit in beide studies een beperkte rol heeft gespeeld omdat aan deelnemers geen naam of adresgegevens zijn gevraagd.

Betekenis voor preventie en behandeling

Een substantieel deel van de laatste jaar gebruikers van cannabis (1 op de 5) is een riskante gebruiker. Voor zowel jongeren als volwassenen zijn met name laag opgeleiden een risicogroep en daarmee een belangrijke doelgroep voor preventie en behandeling. Alhoewel er in toenemende mate aandacht is voor deze groep, lijken laag opgeleiden nog altijd onvoldoende te worden bereikt en sluit het aanbod aan (preventieve) interventies mogelijk nog onvoldoende aan. Op dit terrein is dus nog winst te boeken.

Riskant cannabisgebruik gaat relatief vaak samen met andere risicogedragingen, onder volwassenen betreft dit met name het dagelijks roken van tabak en voor jongeren geldt dat zij naast tabak relatief vaak ook andere middelen (riskant) gebruiken (m.u.v. alcohol). Waarschijnlijk heeft dit deels te maken met het feit dat aan verschillende risicogedragingen veelal overeenkomstige risicofactoren ten grondslag liggen. Daarnaast kan het gebruik van het ene middel, de kans op het gebruik van een ander middel vergroten doordat men via de sociale omgeving of tijdens het kopen van een middel in aanraking komt met andere middelen. Beide mechanismen bevorderen de clustering van riskante gezondheidsgedragingen. (Preventieve) interventies zouden zich dus bij voorkeur niet alleen op het riskant cannabisgebruik moeten richten, maar zouden ook aandacht moeten hebben voor mogelijke andere riskante gezondheidsgedragingen.

Colofon

Trimbos-instituut
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030 – 297 11 00
www.trimbos.nl
info@trimbos.nl

Deze factsheet is gemaakt met financiële steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS).

Tekst

Karin Monshouwer, Saskia van Dorsselaer en Peggy van der Pol

Ontwerp en productie

Canon Nederland N.V.

Beeld

Istockphoto.com

Bestelinformatie

Deze factsheet (AF1598) is gratis te downloaden via www.trimbos.nl.

Copyrights Trimbos-instituut

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, in enige vorm op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Referenties

Blankers, M., Frijns, T., Belackova, V., Rossi, C., Svensson, B., Trautmann, F., e.a. (2014) Predicting Cannabis Abuse Screening Test (CAST) Scores: A Recursive Partitioning Analysis Using Survey Data from Czech Republic, Italy, the Netherlands and Sweden PLOS ONE, 9(9), e108298.

EMCDDA (2015) Guidelines to estimate population prevalence of high risk cannabis use.

Crean, R.D., Crane, N.A., Mason, B.J. (2011) An Evidence Based Review of Acute and Long-Term Effects of Cannabis Use on Executive Cognitive Functions. J Addict Med, 5(1): 1-8.

De Graaf, R., Ten Have, M., Van Dorsselaer, S. (2010). De psychische gezondheid van de Nederlandse bevolking. NEMESIS-2: Opzet en eerste resultaten. Utrecht: Trimbos-instituut.

Hall, W., Degenhardt, L. (2014). The adverse health effects of chronic cannabis use. Drug Test Anal. 6(1-2):39-45.

Kessler, R.C., Barker, P.R., Colpe, L.J., Epstein, J.F., Gfroerer, J.C., Hiripi, E. (2003). Screening for Serious Mental Illness in the General Population. Arch Gen Psychiatry, 60: 184-189.

Legleye, S., Piontek, D., Kraus, L. (2011) Psychometric properties of the Cannabis Abuse Screening Test (CAST) in a French sample of adolescents Volume 113, Issues 2-3, Pages 229–235

Legleye, S., Guignard, R., Richard, J-B, Kraus, L., Pabst, A., Beck, F. (2015). Properties of the Cannabis Abuse Screening Test (CAST) in the general population. Int J Methods Psychiatr Res 24(2): 170-183.

Lynskey, M., Hall, W. (2000) The effects of adolescent cannabis use on educational attainment: a review. Addiction, 95(11), 1621-1630.

Silins E, Fergusson DM, Patton GC, Horwood LJ, Olsson CA, Hutchinson DM, et al., (2015) Adolescent substance use and educational attainment: An integrative data analysis comparing cannabis and alcohol from three Australasian cohorts. Drug Alcohol Depend: 156:90-96. doi: 10.1016/j.drugalcdep.2015.08.034.

Solowij, N., Jones, K.A., Rozman, M.E. et al. Psychopharmacology (2011) 216: 131. <https://doi.org/10.1007/s00213-011-2203-x>.

Stiby A.I., Hickman M, Munafò M.R., Heron J., Yip V.L., Macleod J (2014) Adolescent cannabis and tobacco use and educational outcomes at age 16: birth cohort study. Addiction. 110(4):658-68. doi: 10.1111/add.12827.

Van Dorsselaer, S., Tuithof, M., Verdurmen, J., Spit, M., Laar, M. van & Monshouwer, K. (2016). *Jeugd en riskant gedrag 2015. Kerngegevens uit het Peilstationsonderzoek Scholieren*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Volkow, N.D., Baler, R.D., Compton, W.M., Weiss, S.R.B. (2014) Adverse Health Effects of Marijuana Use. N Engl J Med 370(23), 2219-2227.